

Таким чином, формування ресурсів банків за рахунок грошових заощаджень населення на сьогоднішній день є багатогранною проблемою, вирішення якої залежить, перш за все, від макроекономічних чинників.

Література

1. Бюлетень НБУ, 2003, № 9.
2. Вісник НБУ, 2004, № 8, С. 5.

Н. М. Сушко

Київський національний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Перехід від галузевої до корпоративної моделі управління вітчизняною економікою, скорочення участі держави в економічному житті країни актуалізують проблеми пошуку додаткових інвестиційних ресурсів, з одного боку, та необхідність запровадження більш активної і діючої соціальної підтримки працівників, з іншого. Так, в 2002 р. чисельність пенсіонерів в Україні становила 13,8 млн осіб, що по відношенню до зайнятого населення за усіма видами економічної діяльності становило 67,7 % [1]. Прогнози даного показника на майбутнє також не є втішними. Це обумовлює необхідність пошуку нових підходів у вирішенні проблем пенсійного забезпечення уже нині, одним із яких є створення в рамках великих вітчизняних корпорацій об'єктів соціально-економічної інфраструктури: інвестиційних і пенсійних фондів, страхових компаній, консалтингових фірм, банків тощо. Майбутні орієнтири розвитку ринку пенсійних послуг, передбачаючи конкурентну взаємодію між його основними учасниками, вимагають уже нині наукового обґрунтування специфіки конкурентної боротьби даного сегменту ринкового середовища.

Слід зазначити, що вивченню загальних проблем розвитку пенсійного забезпечення присвячено немало досліджень і публікацій. Серед теоретичних досліджень видне місце займають роботи В. Закревського, Ю. Вінслава, Е. Лібанової, В. Лунева, М. Дерновської, Е. Катасонової, П. Коваль, Ю Коваленко, Т. Коно, В. Куликова, П. Мознаса, Т. Монгуша, А Михайлова, О. Ткача, І. Трофимової,

Л. Проніної, Э. Чейре, В. Рочка, Л. Ричіка, А. Бабица, А. Мемза, А. Федоренко, Е. Якушева, В. Яценко, Е. Жильцова т. ін.

Все ж, не зважаючи на досить вагому презентабельність наукових досліджень як конкуренції, так і процесів пенсійного забезпечення, практично не можна виокремити досліджень, які б піднімали питання оцінки конкурентних переваг на ринку пенсійних послуг. Якщо необхідність дослідження розвитку конкурентних процесів на ринку товарів та послуг уже усвідомлена і в наукових, і в практичних колах, то завдання вивчення конкуренції на ринку парабанківських послуг, в тому числі й ринку пенсійних послуг, навіть не ставляться.

Нагадаємо, що в рамках класичної теорії конкуренції, автором якої вважається М. Портер, під конкуренцією розуміється процес взаємодії, взаємозв'язку й боротьби виробників і постачальників в процесі реалізації продукції, економічне суперництво між відособленими товаровиробниками чи постачальниками товарів (послуг) [2]. В рамках даної теорії до основних видів конкурентних сил на ринку пенсійних послуг можна віднести:

- конкурентні сили, що виникають внаслідок економічних можливостей і торгових здібностей вкладників та учасників недержавних пенсійних фондів (далі НПФ);
- конкурентні сили, що виникають у результаті надання аналогічних послуг іншими учасниками ринку послуг;
- конкурентні сили, що виникають унаслідок погрози появи нових конкурентів.

Нагадаємо, що оскільки кожен суб'єкт ринку працює у взаємодії з партнерами, важливий аспект конкурентної боротьби криється в економічній могутності тих, хто забезпечує «вхід» і «вихід» його господарської системи. Для підприємств сфери матеріального виробництва такими є постачальники й покупці. Економічна могутність постачальників найчастіше вбачається в підприємствах-виробниках, що впливають на прибуток покупців. Економічна могутність покупців, як і постачальників, оцінюється з позиції того, наскільки істотно вони можуть впливати на прибуток своїх контрагентів.

В контексті дослідження НПФ терміни «вкладник» і «учасник фонду» є аналогами термінів «постачальник» і «покупець», які використовуються в дослідженнях конкурентних сил у сфері матеріального виробництва. Економічна могутність вкладника, який поповнює майно, призначене для забезпечення статутної діяльності фонду НПФ, прямо пропорційно впливає на зміцнення фінансового стану та конкурентоспроможної позиції НПФ. Учас-

ник фонду є певною мірою пасивним споживачем послуг, особливо, коли він не виступає в ролі вкладника, і його «економічна могутність» стає для НПФ непринциповою, якщо враховувати лише його здатність робити пенсійні внески. Учасник НПФ може виступати в ролі вкладника (здійснює благодійні внески) і споживача. Як споживач учасник фонду може бути цікавий НПФ з моменту настання терміну виконання зобов'язань та вибору форми пенсійних виплат. Так, вибір одноразової пенсії скорочує сукупні активи фонду в розмірах, пропорційних сумі нагромаджень. При використанні термінової і довічної пенсії пенсійні виплати дещо менше, але теж впливають на фінансовий стан фонду. Немаловажного значення набуває також обумовлений пенсійним договором характер спадкування пенсійних сум.

Специфіка й правила розміщення активів НПФ обумовлюють виникнення ряду деяких специфічних структур, а саме компаній по розміщенню активів та потенційних реципієнтів. Компанія по розміщенню активів — це посередник у взаємодії НПФ, що акумулюють пенсійні внески і цим формують нові інвестиційні джерела. Потенційні реципієнти, пред'являючи інвестиційний попит на кошти НПФ, виступають у ролі споживачів, але не пенсійних послуг, а коштів, при використанні яких надалі вони повинні забезпечити інвестиційний доход, у розмірах, достатніх для виконання зобов'язань фонду перед учасниками. У цьому змісті потенційні реципієнти виступають «квазі-вкладниками» НПФ, тому що вони, поряд із вкладниками, забезпечують збільшення пенсійних резервів.

Таким чином, питання про економічну могутність потенційних реципієнтів стає не менш актуальним, ніж питання про економічну могутність вкладників. Вибір економічно могутніх реципієнтів відноситься до компетенції компанії по управлінню активами і багато в чому залежить від професіоналізму її менеджерів, що здійснюють вибір конкретних інвестиційних проектів для фінансування.

У загальній системі конкурентних сил, що діють на ринку пенсійних послуг, важливе місце посідає поява на ринку однорідних послуг, що задовольняють одну і ту ж потребу, але відрізняються параметрами якості та ціни. На ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення дія цієї конкурентної сили виявляється в розмаїтості пропозиції щодо способів нагромадження коштів, із якими виступають різні організації, що займаються акумулюванням і розміщенням коштів із метою забезпечення їхнього приросту. Основними конкурентами НПФ є банки та страхові компанії,

які пропонують аналоги послуг недержавного пенсійного забезпечення.

Ознакою проникнення банків у систему недержавного пенсійного забезпечення є відкриття й ведення ними особистих пенсійних рахунків громадян. Іншими потенційними конкурентами НПФ є страхові компанії, які створюються з метою страхової діяльності і для забезпечення виконання прийнятих страхових зобов'язань формують з отриманих страхових внесків необхідні для майбутніх страхових виплат страхові резерви (аналог пенсійних резервів НПФ). Реально в систему недержавного пенсійного забезпечення вони вписуються тим, що здійснюють послуги по добровільному (на основі договорів страхування) і обов'язковому (передбаченим законом) страхуванню. При формуванні системи недержавного пенсійного забезпечення на накопичувальній основі і страхових принципах перспективи розвитку конкурентної взаємодії страхових компаній і НПФ стають цілком очевидними, а коло потенційних конкурентів може також розширитися за рахунок створення товариств взаємного страхування.

Таким чином, враховуючи вищезазначені загальні тенденції розвитку конкурентної взаємодії на ринку пенсійних послуг, можна виділити й основні специфічні характеристики розвитку конкурентних сил, що торкаються даного сектора ринкового середовища (табл. 1).

Таблиця 1

**СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ
НА РИНКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

1	виключення протистояння державного і недержавного сектора пенсійного забезпечення
2	діяльність НПФ нині сконцентрована виключно у сфері відпрацювання механізму функціонування, а не форм конкурентної взаємодії
3	локалізація конкуренції лише у сфері послуг недержавного пенсійного забезпечення серед найбільших НПФ;
4	обмеження сфери конкурентної боротьби закритих пенсійних фондів у порівнянні з відкритими фондами
5	предметом конкуренції можуть бути лише різні пенсійні схеми

Так, державний і недержавний сектор пенсійного забезпечення не можуть протистояти один одному як конкуренти, оскільки недержавне забезпечення — це не альтернатива, а доповнення

державному пенсійному забезпеченню, більш того, його доповнення, продовження й підтримка. З іншого боку, конкуренція в державному секторі цілком відсутня, остільки його інституціональною базою виступає Пенсійний фонд України — структура, що монопольно здійснює зобов'язання по виплаті соціальної пенсії й частини трудової пенсії. Це засвідчує той факт, що на ринку пенсійних послуг конкуренція може і повинна розвиватися лише у сфері послуг недержавного пенсійного забезпечення.

На ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення діяльність НПФ нині сконцентрована у сфері відпрацювання механізму функціонування, а не форм конкурентної взаємодії. Постійно удосконалюється нормативно-правова база, а це вимагає відповідного коректування документів і процедур управління.

Враховуючи той факт, що основу вітчизняної системи недержавного пенсійного забезпечення складає незначна група недержавних пенсійних фондів (трохи більше 20 НПФ, що реально діють), заснованих найбільшими фінансовими й виробничими структурами, основна конкурентна боротьба потенційно буде розгортатися саме серед найбільших НПФ.

Ринок недержавного пенсійного забезпечення в Україні представлений двома групами недержавних пенсійних фондів: відкритих, у яких може завести рахунок кожен бажаючий, і закритих. Вкладниками й учасниками відкритих НПФ можуть бути будь-які юридичні й фізичні особи. Доступ до закритих НПФ обумовлений для юридичних осіб приналежністю до галузі, територіальним розміщенням, а для фізичних осіб — зайнятістю на конкретному підприємстві. При цьому участь у закритому фонді ніяк не обмежує можливість участі у відкритому фонді — та сама фізична особа може одержувати додаткову пенсію з декількох НПФ одночасно. Слід зазначити, що відкриті НПФ можуть залучити більшу кількість вкладників за умови більш привабливих пенсійних схем. Закриті НПФ відповідно зі статутом повинні працювати з цілком визначеним контингентом вкладників. Таким чином, сфера конкурентної боротьби закритих НПФ обмежується потенційними конкурентами з числа відкритих НПФ, у той час як відкриті фонди можуть конкурувати не тільки між собою, але й із закритими пенсійними фондами.

Особливістю конкурентної взаємодії на ринку пенсійного забезпечення є те, що предметом конкуренції можуть бути лише форми товарної пропозиції послуг пенсійного забезпечення, представлені різними пенсійними схемами.

Таким чином, прояв конкурентної взаємодії на ринку недержавного пенсійного забезпечення нині обумовлена двома основ-

ними факторами: перебування НПФ в стадії активного кількісного зростання та відпрацьовуванням організаційних основ взаємодії НПФ і компаній по управлінню їх, активами. Все ж, не слід забувати, що діяльність НПФ в Україні підпорядкована загальним закономірностям дії конкурентних сил у конкурентному середовищі, які проявляться в недалекому майбутньому.

Література

1. *Ручік Л.* Пенсійна реформа та її фінансові наслідки // Україна: аспекти праці. — № 5. — 2004. — С. 19
2. *Портер М.* Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. Д. В. Щетинина. — М.: Междунар. отношения, 1993. — 896 с.

В. В. Тиховська

Київський національний економічний університет

НОВОВВЕДЕННЯ В ПРАВОВИХ НОРМАХ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

З набранням чинності нових Цивільного та Господарського кодексів, а також Законів «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», «Про іпотеку», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» були внесені зміни до порядку регулювання кредитних відносин як важливої складової відносин господарських. Це вимагає ознайомлення з правовими нововведеннями в кредитній сфері та врахування їх для активізації ролі банків у загальному економічному зростанні.

Введені правові положення, з одного боку, захищають інтереси кредиторів, з іншого — підвищують їх відповідальність в кредитних відносинах перед суб'єктами господарювання.

Так, ст. 346 Господарського кодексу, яка визначає перелік документів, необхідних для одержання банківського кредиту, передбачає можливість кредитора вимагати від позичальника підтвердження інформації щодо стану господарської діяльності позичальника, його платоспроможності з метою прогнозування ризику непогашення кредиту. Таке посилення допомагає уникнути непорозумінь у відносинах з позичальниками, які під час підбору «великого» пакету документів можуть висловити думку про